

УДК 379.85:504.03:37

ПЕРСПЕКТИВНІ ВИДИ І ФОРМИ ЕКОТУРИЗМУ НА ХЕРСОНЩИНІ

Ольга Машкова

У статті проаналізовано основні види і форми екотуризму, які представлені на Херсонщині.

Ключові слова: екологічний туризм, природно-заповідний фонд, пішохідні подорожі, кінні прогулянки, водний, відпочивальний, фітотерапевтично-оздоровчий, етнографічно-фестивальний туризм.

Постановка проблеми. В більшості визначень поняття «екотуризм» наголошується, що екотуризм має бути ексклюзивно зарезервованим за природним туризмом і лише подорожі до відносно незайманих і незабруднених природних територій (переважно заповідних) зі специфічними природними атракціями (озера, зникаючі види тваринного світу тощо) можуть розглядатися як екологічні. В інших визначеннях до екотуристичних об'єктів включені і антропогенні елементи. В цьому випадку екотуризм поділяють на два основні класи: 1) класичний – екотуризм в межах природоохоронних територій (акваторій) і в умовах «дикой», непорушеної або мало зміненої природи; 2) екотуризм поза межами природоохоронних територій і акваторій, на просторі окультуреного або культурного ландшафту (найчастіше сільського) [1].

Але в обох випадках найголовнішим завданням для організаторів екотуризму є збереження природних екосистем, так як вони є дуже вразливими. Дана мета підкреслюється у одному із найбільш вдалих, на наш погляд, визначенні поняття «екотуризм», затвердженого Всесвітнім Фондом дикої природи (WWF): «екотуризм - туризм, що включає подорожі в місця з відносно недоторканою природою, з метою одержати уявлення про природні й культурно-етнографічні особливості даної місцевості, не порушуючи при цьому цілісності екосистем і створюючи такі економічні умови, при яких охорона природи й природних ресурсів стає вигідною для місцевого населення» [3].

Мінімізувати вплив туризму на природу можна шляхом прямого або побічного керування. Варіант прямого («силового», заснованого на примусі – штрафах, різних тарифах, виписці пропусків і т. д.) керування включає: обмеження загального числа відвідувачів (відповідно до гранично допустимого туристського навантаження на природні комплекси), зонування природоохоронних територій, використання спеціальних технологій, які зменшують забруднення навколишнього середовища, дотримання лімітів на пересування моторизованими засобами транспорту або використання немоторизованих транспортних засобів. У деяких країнах поряд із обмеженням кількості відвідувачів впроваджується висока плата за перебування на території природоохоронних об'єктів та країни загалом [4]. Непрямий варіант ґрунтується на зміні поведінки туристів шляхом підвищення рівня освіти, виховання шанобливого, гуманного ставлення до місцевих жителів, тварин і рослин. Для ефективного управління впливу туризму на природні комплекси необхідно сполучити обидва варіанти. Тому що кожний окремо з них має свою досить специфічну сферу застосування та об'єкти управлінського впливу. А у випадку їх неузгодженості таке управління не тільки не дасть бажаного результату, а взагалі може значно погіршити ситуацію та стати причиною виникнення екологічного лиха чи соціального конфлікту.

Тому актуальним є вивчення перспективних видів і форм екотуризму в межах Херсонської області в тому числі і з освітньою метою.

Аналіз останніх публікацій. Наукові дослідження з туризму є міждисциплінарними і давно відомими – туризм в якості об'єкту дослідження визначають географія, історія,

економіка, соціологія, культурологія та інші науки. В їх числі знаходимо роботи багатьох вчених, присвячені дослідженню саме екологічного туризму, зокрема роботи Бейдика О. О., Богуш Л.Г., Дмитрука О. Ю., Зінько Ю. В., Любіцевої О. О., Мальської М. П., Рутинського М. Й., Смаль В. В., Смаля І. В., Храбовченко В. В., Худо В. В. та інших.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є узагальнення сучасних і перспективних видів і форм екологічного туризму на Херсонщині.

Виклад основного матеріалу. Херсонська область володіє широким потенціалом екотуристичних можливостей. Зокрема, в області станом на 01.04. 2010 року розташовано 79 об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема: біосферних заповідників – 2, національних природних парків – 3, дендрологічний парк державного значення – 1, заказники – 20 (державного значення – 7, місцевого – 13), пам'ятки природи – 30, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – 13, заповідні урочища – 10 [6]. Але для розвитку екотуризму на Херсонщині, зокрема з освітньою метою, використовуються переважно біосферні заповідники «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна і Чорноморський, НПП «Азово-Сиваський». Інші природно-заповідні об'єкти, нажаль, відомі лише вузькому колу спеціалістів. Тому дані об'єкти потрібно популяризувати.

Деяку роботу в цьому напрямку вже розпочато. І в цьому велику роль відіграв бурхливий розвиток сільського туризму (одного із класів екотуризму) в останні роки. Наприклад, при відвідуванні бази сільського зеленого туризму «Чайка» туристам на невеличких човнах проводять екскурсію по ландшафтному заказнику місцевого значення «Боброве озеро», а при відвіданні бази сільського зеленого туризму «Марійкина садиба» заплановано відвідання орнітологічного заказника державного значення «Ягорлицький».

Пропонуємо туроператорам при розробці туристичних маршрутів крім суспільно-історичних туристичних об'єктів залучати об'єкти природно-заповідного фонду. Зокрема, при відвіданні м. Гола Пристань, яка останнім часом стала цікавити не лише туристів області, пропонуємо відвідувати такі природно-заповідні об'єкти: пам'ятки природи – оз. Гопри (також парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва – парк санаторію «Гопри»), вікові дуби (6 дубів, центральний парк м. Гола Пристань, вул. Лермонтова, 21) і дуб черешчатий (вул. Маркса, 10), вікові сосни (околиця м. Гола Пристань); заповідне урочище – Голопристанський акацієвий ліс (зелена зона м. Гола Пристань) тощо. [5, 6]

Крім того активну екоосвітню роботу необхідно розпочинати ще в школі. Зокрема, пропонуємо красназничу екскурсію до м. Цюрупинськ, де, крім історико-культурних об'єктів (Цюрупинський краєзнавчий музей, пам'ятний знак на місці Олешківської Січі, будинок колишньої синагоги, колишня приватна чоловіча гімназія, а нині – Олешківський казачий курінь, пам'ятник письменнику М. Г. Кулішу, могила винахідника трамваю – полковника Ф. А. Процького тощо) [2], пропонуємо відвідати наступні природно-заповідні об'єкти: парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва – дендропарк Нижньодніпрвської НДС (м. Цюрупинськ, вул. Комунарів, 56), заповідне урочище – Цюрупинський сосновий бір. Цікавими об'єктами на території дендропарку Нижньодніпрвської НДС є рідкісні для нашого краю – гінкго дволопадне, барбарис Юліана, тюльпанне дерево та ін.

Крім того, що стосується форм екотуризму, популярності серед маршрутів вихідного дня останнім часом набувають пішохідні подорожі, які можуть бути неорганізованими (аматорськими, «дикими») і організованими (плановими). Неорганізовані походи проходять по всій території Херсонської області, але найбільшою популярністю користуються походи по лісовому масиву (с. Стара Збур'ївка і с. Нова Збур'ївка Голопристанського району; с. Великі Копані Цюрупинського району і околиці м. Цюрупинськ).

Пішохідні подорожі та походи по Херсонській області організовує ряд туристичних агенцій («Вояж», «Контакт», «Бюро подорожувальників «Квитки по Європі» тощо), а також кооператив з розвитку сільського зеленого туризму «Оберіг Херсонщини» та сільські зелені садиби.

Так, популярністю користується подорож по Нижньодніпровським (Олешківським) піскам. Передбачається пішохідний або кінний маршрут з ночівлею у палатках в кемпінгах або в оселях селян. Початок – в Новій Каховці або у Херсоні з відвіданням музеїв. Перехід по маршруту Нова Каховка – Кринки – Пролетарка – Саги – Костогризиво – Буркути або Херсон – залізнична станція «Цюрупинськ» – Саги – Пролетарка – Раденськ – Костогризиво – Буркути. В Пролетарці та Раденську – екскурсія по території колишнього полігону Міністерства оборони України, відвідання реліктових дібров берези дніпровської, знайомство з унікальним ландшафтом дюнних пісків, ночівля, переїзд на приміському поїзді від станції Раденське до станції Костогризиво. В Сагах – відвідання ландшафтного заказника державного значення «Саги», екскурсія в вільхові саги; переїзд на приміському поїзді від станції Цюрупинськ до станції Костогризиво. В Костогризиво – етнографічна екскурсія у садибу гончара, знайомство з традиційним гончарним промыслом; перехід до села Буркути. В Буркутах – відвідання реліктових дубових лісів урочища Буркути, луків, солончаків і унікальних верхових боліт на пісках; повернення по залізниці у Херсон.

Цікавою й пізнавальною є пішохідна подорож «По Арабатській стрілці й Присивашню». Це автобусний або пішохідний маршрут. Коротка схема: Херсон – Генічеськ – Генгорка або Щасливцево. Початок – у Херсоні, екскурсії по місту і музеям. У Генічеську – відвідання музею; екскурсія по місту; відвідання садиби гончара Шпака; екскурсії на острови затоки Сиваш; знайомство з унікальним ландшафтом піщаних кіс Сиваша; екскурсія на Генічеські солепромисли; екскурсія на косу Бирючий острів (частина Азово-Сиваського НПП) – відпочинок на морському узбережжі; пішохідні екскурсії по острову, спостереження за стадами акліматизованих тварин (оленів, муфлонів); У Генгорці або Щасливцево – відпочинок на морському узбережжі. Повернення до Херсону.

Або спеціалізований маршрут з елементами екстремального туризму: стокілометровий перехід по косі Арабатська стрілка у Крим із зупинками на хуторах в центральній частині коси, знайомство з традиційним побутом рибалок; екскурсія у фортецю Арабат. Варіант зі зворотнім напрямком руху: старт на залізничній станції «Семисотка» у Криму (поїзд Херсон – Керч), далі – перехід Семисотка – Арабат – Щасливцево. Формати маршруту: стандартний – з відпочинком на Азовському морі; з природознавчим нахилом; з етнографічним сільським нахилом, з елементами екстремального пішохідного туризму [2].

У розвитку екотуризму області суттєву роль відіграють кінно-пізнавальні подорожі. Прогулянки, екскурсії верхи на конях (орловських рисаках або українських верхових) або на бричках пропонують:

- кінний клуб «Мустанг» (м. Херсон);
- кінний клуб «Гран Прі» (с. Праві Саги, поблизу м. Цюрупинська);
- сільська «зелена» садиба «Марійкина садиба» (с. Іванівка Голопристанського району);
- база зеленого туризму «Чайка» (м. Гола Пристань);
- сільська зелена садиба «Білозір'я» (с. Новотягинка Білозерського району);
- сільська «зелена» садиба «Чумацький шлях» (с. Геройське Голопристанського району).

Сільська «зелена» садиба «Калинові острови» (с. Ліві Солонці Цюрупинського району) та кооператив з розвитку сільського зеленого туризму «Оберіг Херсонщини» організують відвідання клубу любителів коней «Буцефал» (м. Цюрупинськ), який надає можливість прогулятися верхи сосновим лісом або опанувати «ази» верхової їзди на манежі.

Що стосується видів екотуризму, то на Херсонщині актуальним є розвиток водного, відпочивального, фітотерапевтично-оздоровчого, етнографічно-фестивального туризму

тощо.

Дніпро, Сиваш, Чорне та Азовське море, багаточисленні озера Херсонської області мають ідеальні умови для водного туризму, і тому прогулянки, екскурсії на гребних човнах, надувних човнах-пантонах (плотах), катамаранах пропонують садиби: «Марійкина садиба» (с. Іванівка Голопристанського району), «Лукомор'я» (с. Кардашинка Голопристанського району), «Білозір'я» (с. Новотягинка Білозерського району), база зеленого туризму «Чайка» (м. Гола Пристань), «Рибальський стан» (с. Велетенське Білозерського району), «зелена» оселя Боцман К.А. (м. Херсон). Гості садиби «Квітуца вишиванка» мають можливість подорожувати по Дніпру на старовинних плавучих засобах.

Відпочивальний напрям приваблює постійних відвідувачів затишних сільських садиб, які приїждять сім'ями, групами на вихідні дні або більш тривалі періоди (1-2 тижні) і люблять побувати серед розкішної природи в «океані» кисню, приготувати українські національні страви тощо. Вони знайомляться з побутом селян, традиціями, господарськими клопотами, охоче допомагають в деяких видах робіт. Так як, сільський ландшафт є своєрідною екзотикою для міського жителя. Ряд садиб пропонує також проведення майстер-класів по виготовленню домашнього оберегу та ляльки-мотанки, плетінню вінків, випіканню обрядового печива, а також фотографування з використанням елементів українських народних костюмів та побутових предметів («Марійкина садиба» (с. Іванівка Голопристанського району), «Камишовий ерік» (с. Камішани Херсонської міськради), база зеленого туризму «Чайка» (м. Гола Пристань)).

Фітотерапевтично-оздоровчо-екопродуктовому напрямку екотуризму віддають перевагу сім'ї з хворими дітьми, люди з ослабленим здоров'ям, з хронічними хворобами, які бажають системно приймати ванни з відварів лікарських трав, пити фіточаї, приймати фітоінгаляції, споживати прості селянські страви з екологічно безпечної продовольчої сировини [5]. Переваги фітолікування є незаперечними над штучно синтезованими препаратами. Відомо, що на території Херсонської області зростає до 1500 видів вищих рослин, що становить майже 50% флори України; з них близько 250 є лікарськими [6]. Серед лікарських рослин Херсонської області – калина, шипшина, горобина, чебрець дніпровський, крушина ламка, липа, ромашка і інші.

Слід відмітити, що організацією відпочивального та фітотерапевтично-оздоровчо-екопродуктового туризму охоплені всі без виключення сільські зелені садиби регіону.

Як відомо, сьогодні в світі поширений розвиток етнографічно-фестивального туризму, який полягає у святкуванні різноманітних свят з урахуванням національних традицій, місцевого колориту. Усі сільські зелені садиби, бази зеленого туризму запрошують гостей на святкування Вербної неділі, Великодня, Трійці, Купайла, Маковія (Медового Спасу), Покрова Богородиці (козацьке свято), Різдва і інших свят в народних традиціях.

Традиційними в Херсонській області стали різноманітні фестивалі, мистецькі заходи. Програма фестивалів цікава та насичена, тому й мистецькі проекти мають велику популярність серед місцевих жителів та гостей регіону.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, Херсонщина має необхідні умови для розвитку різноманітних видів екотуризму, але особливої уваги заслуговує розвиток саме класичного екотуризму і, відповідно, подальша популяризація об'єктів природно-заповідного фонду.

Література:

1. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм : сучасні концепції менеджменту і маркетингу : навч. пос. / О. Ю. Дмитрук. - К. : Альтерпрес, 2004. – 192 с.
2. Путешествие по Херсонщине : энциклопедия-путеводитель / [общ. ред. Ольга Алеферко]. – Херсон : Наддніпряночка, 2008. – 300 с., 1000 ил.
3. Рутинський М. Й. Зелений туризм / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. – К. : Знання, 2008. – 271 с.

4. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб-метод. пособие / В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 208 с. : ил.
5. <http://www.artkavun.kherson.ua>
6. <http://www.ecology.ks.ua>